

DOI: 10.46340/ephd.2021.7.3.19

Ihor SpaskyiORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0480-9264>*Odesa I.I. Mechnikov National University, Ukraine***SOFIA ONTOLOGIZATION OF THE ECONOMY
IN THE PRACTICES OF PHILOSOPHICAL
REFLECTION OF ECONOMIC THINKING****Ігор Спаський***Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Україна***ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
СОФІЙНОЇ ОНТОЛОГІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСТВА
У СУЧАСНИХ УМОВАХ**

The current systemic crisis has undoubtedly affected both theoretical knowledge and economic life itself. This causes the urgency of the revision of the historical heritage of economic thought as a whole and its individual areas. As well as the implementation of mental reflection on the subject of cognitive abilities and limitations. Analysis of economic thought in historical retrospect highlighted several theoretical and methodological problems. This is the so-called isolation of theoretical calculations from such important aspects of economics as economic anthropology and analysis of social, environmental, and even psychophysiological aspects of reality.

The article considers the problem of Sofia ontology in the practices of philosophical reflection of thinking. The Sofia ontologization of the economy can be defined as a set of philosophical reflections of the Sofia experiences in the context of the economy. The author is based on the practices of the Sofia ontologization, existing in the tradition of the philosophy of economy. This provides opportunities to increase the heuristic potential of economic thinking and give it a new perspective of energy and meaning. Sophia's ontologization of economic thinking can, according to the author, overcome some totalitarianism present in traditional economic thought.

The practices of philosophical reflection of economic thinking co-create, on the one hand, the definition of thought moves that arise both within certain schools of economic thought. On the other hand, there is an opportunity to practice multidimensional thinking in economic theory. Which in general is aimed at improving the quality of economic thinking and opportunities for its practice.

Sophia's ethics and aesthetics of thinking provide certain guidelines for the quality and depth of economic thinking. The practices of the Sophian ontologization of thinking expand its heuristic potentials, and additionally stimulate thought processes through energetic and meaningful initiation.

Sophia's ontologization of the economy as a whole reveals the methodological principle of omnipresence. Which provides an opportunity to fill the gaps in thought that exist in economic thinking in general and various reflections of economic thought. This provides an opportunity to significantly expand the heuristic potential of philosophical reflections on the theory of economics and certain areas of economic thought.

Keywords: economic thinking, reflection of economic thinking, theory of fixed capital, methodology of economic science.

У межах економічної науки використання практик рефлексії мислення здійснюється дуже зрідка. Зокрема, практики рефлексії мислення спроможні значно підвищити якість та результативність мислення шляхом розкриття певних мисленнєвих обмежень та їх поступового коректування.

Звертання до філософської рефлексії економічної думки та здійснення мисленнєвої процедури онтологізації, ґрунтуючись на дослідженнях філософії господарства, спрямовано на вирішення цих проблем.

Сучасні дослідження економічного мислення та можливостей його рефлексії за останні десятиріччя поповнені популяризацією відкриттів у нейрофізіології та нейропсихології. Це надає можливості зробити процеси рефлексії мислення більш обґрунтованими, глибокими та багатомірними.

Очевидним є факт, що економічна думка продукується в процесі мислення економіста-теоретика. З'ясування особливостей економічного мислення, статусу мислячого, особистісних та історичних контекстів, у яких народжується думка, прояснює і конкретизує теоретичні конструкції і цілісні теорії. В.С. Біблер¹ розкриває творче вимірювання мислення. Економічне мислення також може бути розглянуто в контексті даних аспектів. В. Медінцев безпосередньо актуалізує проблему «Мислення теоретика нового часу»². Робота К.А. Улибіна³ розкриває проблематику сутності, ролі та формування економічного мислення в історичній перспективі. Даній проблематиці також присвячена робота А.Ю. Архипова⁴, в якій також розкривається зміст економічного мислення в традиції економічної думки.

На стиках дискурсів і парадигм, властивих тій чи іншій теорії, кажучи мовою М. Хайдеггера, народжується розумовий евристичний просвіт, прямуючи до якого дослідник народжує нове знання. Це повною мірою стосується як теорії основного капіталу в цілому, так і її граней, властивих різним школам. Тому, розглядаючи теоретичну думку, узагальнюючу проблематику основного капіталу, відкривається евристичний ресурс теорії і, крім того, відкриваються кордони пізнання.

Теоретичне мислення в економічній науці має свою логіку й особливості. Не всяке економічне мислення має статус теоретичного. Наприклад, у роботі «Економічний образ мислення» П. Хейне⁵ по суті розглядається суміш між побутовим і схематично-навчальним розумінням економічного мислення, яке навряд чи може бути названо економічною теорією. Проблеми економічного мислення в теорії розкриває М. Блауг⁶, а також С. Фішер з колективом авторів⁷.

Не вирішеною залишається проблема використання в економічному мисленні практик його софійної онтологізації з метою підвищення евристичного потенціалу.

Господарські процеси можна розкрити як з позиції побутового економічного мислення, так і з позиції теоретичного мислення. Можливо також певне змішування даних видів мислення. Сучасні теоретики, як підкреслює В.А. Медінцев⁸, у своїй розумовій діяльності орієнтовані на практики методологічного синтезу, міждисциплінарних і трансдисциплінарних інструментів пізнання. Причини такого стану речей розкриває Н.І. Чернецька в «типологічному і рівневому підходах до мислення як теоретико-методологічних основах інтегральної концепції творчого мислення»⁹. М. Н. Коркоценко, роблячи огляд визначень категорії «економічне мислення» в науковій літературі, показує теоретичні й побутові доміанти в роботах різних економістів-теоретиків, визначаючи економічне мислення в достатньому охопленні: «Економічне мислення – це категорія, яка може бути розглянута тільки в комплексі підходів різних гуманітарних галузей, на основі власного практичного досвіду людини і сформованого світогляду. Об'єктивний аналіз сучасних подій і ситуацій

¹ Библер, В. С. (1975). *Мышление как творчество*. Москва : Политиздат.

² Медінцев, В. А. (2018). Мышление теоретика нового времени. *Восьмая международная конференция по когнитивной науке: Тезисы докладов. Светлогорск, 18-21 октября 2018 г.* Москва: Институт психологии РАН».

³ Улыбин, К. А. (1989). Современное экономическое мышление: политико-экономические аспекты исследования и формирования: *автореферат диссертации на соискание научной степени доктора экономических наук*. Москва: Институт экономики АН СССР.

⁴ Архипов, А. Ю. (1999). Современное экономическое мышление (Вопросы теории и практики развития): *диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук*. Ростов-на-Дону: Ростовский Государственный Университет.

⁵ Хейне, П. (1991). Экономический образ мышления. *Московский Либертариум* <http://libertarium.ru/lib_thinking> (2021, серпень, 31).

⁶ Блауг, М. (2004). *Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют*. Москва: Журнал Вопросы экономики, 12; Блауг, М. (1994). *Экономическая жизнь в ретроспективе*. Москва: Дело Лтд, 6-7.

⁷ Фішер С., Рудигер Д., Шмалензи Р. (1995). *Экономика*. Москва: Дело Лтд, 28.

⁸ Медінцев, В.А. (2018). Мышление теоретика нового времени. *Восьмая международная конференция по когнитивной науке: Тезисы докладов. Светлогорск, 18-21 октября 2018 г.* Москва: Институт психологии РАН».

⁹ Чернецкая, Н. И. (2011). Типологический и уровневый подходы к мышлению как теоретико-методологические основания интегральной концепции творческого мышления. *Вестник Сургутского государственного педагогического университета*, 3, 5-9.

з практичного життя можливий тільки в поєднанні з теоретичними питаннями і методологічною базою. Справжні причини проблеми полягають в історичних особливостях розвитку суспільних відносин, центром інтересів яких виступає сама людина і її прагнення до чистої вигоди в різних формах. Економічне мислення визначається свідомістю людини і призводить до певного способу економічної поведінки. Логічний зв'язок сучасних подій та історичних процесів доводить необхідність системного аналізу і детального розгляду всіх процесів господарського життя суб'єктів економіки і економічної політики суспільства»¹. Розгляд феноменів економічної думки, що розгортаються в просторі історії, вимагає аналізу як самого поняття мислення, так і його різновиду – економічного мислення. Здатність людського мислення щодо ототожнення, узагальнення і абстрагування дозволяє в процесі пізнання піднятися над емпіричними спостереженнями і багатогранно усвідомити досліджуваний об'єкт, процес, явище об'єктивної дійсності. Це можливо завдяки особливій функції людської свідомості – абстрактного мислення. В економічній теорії, завдяки багатогранності предмета дослідження, абстрактне мислення має особливе значення. «Не індукція», спрямована на відшукання абстракції, висловлює «загальне» для всіх окремих випадків, а поглиблений аналіз одного окремого випадку, спрямований на те, щоб виявити шуканий процес в його «чистому вигляді»². Зазвичай такий метод відкриває зовсім інший обсяг пізнання, дозволяє осягнути внутрішню логіку об'єкта пізнання. Під абстрактним розуміється цілісне уявлення про об'єкт дослідження, що виникає у свідомості людини в процесі включення особливої функції розуму – абстрактного мислення. Під конкретним – емпіричні спостереження за явищами дійсності на різних рівнях їх протікання.

Цей підхід має дуже багату онтологічну основу, перегукується з традицією наукового мислення Стародавнього Світу. Яскравий приклад – еврика Архімеда, яка дала назву евристичному пізнанню, по суті стала другою назвою абстрактного мислення. Наприклад в Стародавній Індії такий спосіб мислення називався самадхи. Абстрактне мислення простежується у філософській традиції ідеалізму, в системах І. Канта і Г. Гегеля. Ідея університету та її розгортання на просторах Європи з XII в. також базується перш за все на активізації абстрактного мислення. Про це свідчать дослідження В. Гумбольдта³, Дж. Ньюмена⁴ і К. Ясперса⁵.

Стаття, присвячена мисленню в «Новій філософській енциклопедії»⁶, дає достатньо повну аналітичну картину феномена мислення на різних рівнях його перебігу. В.А. Лекторский визначає мислення як «... процес вирішення проблем, що виражається в переході від умов, які задають проблему, до отримання результату» і «передбачає активну конструктивну діяльність з переструктурування вихідних даних, їх розчленування, синтезування та доповнення»⁷. Таке визначення можна застосувати і до економічного мислення. У роботі П. Хейне «Економічний образ мислення»⁸ економічне мислення розуміється як погляд на речі з позиції вигод і збитків. Тобто робиться акцент на економіко-аксіологічному вимірі мислення. В традиції марксистської політекономії економічне мислення розкривається в діалектичній логіці, абстрактному сходженні від абстрактного до конкретного, у взаємодії логічного та історичного. Школи економічної думки, попередні Марксу, що виникли окремо від марксизму і розвивалися незалежно, використовували різні форми економічної логіки. Наприклад, емпіричну чи побутову, підприємницько-діяльну, обумовлено-детерміновану, апологетичну, математичну і т. і.

Мислення – процес безсумнівно обумовлений як культурними формами, так і методологічним інструментарієм та існуючими парадигмами. Розглядаючи історичні зміни в галузі уявлень про мислення, стає можливим розкрити історичний вектор формування економічної думки.

¹ Коркоценко, М. Н. (2017). Обзор определенной категории «экономическое мышление». *Теория и практика общественного развития*, 2. DOI: <https://doi.org/10.24158/tipor.2017.2.10>.

² Ильенков, Э. В. (1997). *Диалектика абстрактного и конкретного в научно-теоретическом мышлении*. Москва: РОССПЭН.

³ Гумбольдт В. фон (2011). *О внутренней и внешней организации высших научных учреждений в Берлине*. Москва: Университетская идея в Российской империи XVIII-начала XX века: антология.

⁴ Ньюмен, Дж. Г. (2006). *Идея Университета*. Минск: БГУ.

⁵ Ясперс, К. (2006). *Идея университета*. Минск: БГУ.

⁶ Лекторский, В. А. (2010). Мышление. *Новая философская энциклопедия: В 4 томах*. Москва: Мысль, II, 626-632.

⁷ Там само, 626.

⁸ Хейне, П. (1991). Экономический образ мышления. *Московский Либертариум* <http://libertarium.ru/lib_thinking> (2021, серпень, 31).

Енциклопедичне розкриття феномену мислення з позиції поділу його спрямованості показує два основних напрямки. Це, по-перше, розуміння реальних обставин (світоустрою, обставин дії) і, по-друге, досягнення конкретного практичного результату. В економічній думці перший тип мислення може розкриватися у формі буденного знання, міфологічного, філософського, наукового як на рівні теоретичних досліджень, так і емпіричного досвіду. Другий тип мислення розкривається у рішенні конкретних господарських проблем, завдань або проєктів майбутніх дій. В економічній науці ці два типи мислення проявляються в різних пропорціях на різних етапах. У деяких школах вони навіть витісняють один одного. У наш час спостерігається певний крен саме в практичне мислення. Однак системна криза, що охопила планету, поступово активізує дослідницький пошук у галузі теоретичних узагальнень високого рівня. Згідно «Нової філософської енциклопедії» обидва типи мислення взаємообумовлюють один одного.

Результатами мислення В.А. Лекторский вважає вироблення узагальнень. Для економічного мислення таким прикладом може бути теорія основного капіталу, розуміння того чи іншого предмета або події як на буденному, так на науковому рівні. Висновок може витікати як з формального, так і неформального міркування, а також з процесу проєктування. Рефлексія економічного мислення, заснована на сформованому ідейно-естетичному почутті мислячого, дає можливість розширити межі мислення і розсунути існуючі парадигмальні обмеження. Крім того, велику роль у процесі мислення відіграє соціальний та онтологічний статус мислячого, усвідомлення яких дозволяє мислячому внести відповідні корективи для підвищення якості мислення.

В енциклопедії мислення розкривається як взаємодія «внутрішніх процесів і зовнішніх дій» і, крім того, поєднання чуттєвих і нечуттєвих компонентів. При аналізі текстів з корпусу історії економічної думки, використовуючи герменевтичний інструментарій, можна в роботах тих чи інших авторів простежити особливості процесу мислення, який протікав у момент їх створення. Це дає можливість як долучитися до традиції інакшості мислення, так і знайти основу для рефлексії власних розумових процесів.

Енциклопедія дає досить повний перелік можливих домінуючих компонент мислення. Коли базою мислення є сприйняття, воно може протікати в переструктуруванні поля сприйняття і перцептивних дій, тобто зрушень внутрішнього простору, і також розкриватися в зовнішній суб'єктній дії. У разі, коли основою мислення є наочні уявлення, процес протікає через комбінування уявлень, аналітичне членування і синтетичне об'єднання. Розумовий процес, заснований на словесних формах мови, може розкриватися як у вигляді внутрішнього мовлення або міркування «про себе», так і в процесі діалогу з іншими людьми. Такий тип мислення може бути абсолютно не наочним.

Автор енциклопедичної статті звертає увагу на те, що останній тип мислення історично прийнятий як такий, що виражає саму сутність мислення. Це, до речі, в повному обсязі проявляється в традиції економічної думки найрізноманітніших напрямків. І далі автор висловлює думку про те, що мислення передбачає дію в площинах вихідної ситуації та системи знакових засобів, що її заміщує. Така ситуація породила зростаюче панування мислення тотожності і придушення мислення тонкого розрізнення. Це, з одного боку, ніби економить мислення – явище різко критиковане філософом-методологом А.М. П'ятигорським. І, з іншого боку, виникають суттєві обмеження на шляху мислення як у самому процесі мислення, так на рівні статусу мислячого.

Також важливим аспектом для розуміння феномену економічного мислення, що викристалізувалося в історичній традиції, є різні аспекти-галузі мислення, досліджувані відповідними науками. Наприклад, формальна логіка вивчає норми і правила міркування. Психологія розглядає вплив сучасного і минулого досвіду на установки суб'єкта та його емоційні стани. Філософія розглядає мислення з позиції можливості досягнення дійсності тими чи іншими розумовими стратегіями. З точки зору економіки, мислення має своїм предметом процеси суспільного відтворення, умови їх протікання, теорії, проєкти і конструкти, що описують ці процеси, а також пропонують ті чи інші форми зовнішнього впливу.

Мислення і досвід в традиції економічного мислення пов'язані безпосередньо. Це простежується як в історичній обумовленості народження тих чи інших концептів і теорій, так і у виборі способів мислення та конкретних методологій, ґрунтуючись на власному статусі економічно мислячого суб'єкта, а також і в його парадигмальній обумовленості (наприклад, обумовленість конвенційною Ньютон-картезіанською парадигмою).

Мислення, маючи емпіричну основу, пов'язано з порівнянням, аналітичним розчленуванням і з'єднує синтезом те, що було здобуто в дослідній подієвості, або комбінуванні уявлень, народжених

з минулих сприймань. В цьому випадку виникає абстрагування, тобто виявлення загальних ознак в конкретних предметах. Такі узагальнення виникають у так званому процесі дедукції. Такий тип мислення зазнав суттєвої критики. Виникла навіть назва емпіричної схоластики, що виразила крах емпірики як такої.

Традиція раціоналізму, характерна в певному сенсі і для економічної науки, протиставляє досвід мислення. З цієї позиції досвід не розкриває знання про реальність або може народити знання «смутні», яке необхідно розкрити в процесі мислення. У цьому сенсі досвід може лише підштовхнути мислення, яке здатне розгорнути додосвідні або «вроджені» ідеї або ідеї, дані в інтелектуальній інтуїції. По суті Г. Гегель поклав початок використанню діалектичного мислення в економічній думці. Гегель вважає, що мислення не протиставляється досвіду, і досвід служить мисленню опорою для того, щоб вийти за його межі і зробити похідним від самого себе. Те, що невідповідно розкривається емпірично, за Гегелем, відкривається в теперішньому вигляді мисленням. Таким чином, мислення в процесі практик саморозвитку звільняється від зв'язку із чуттєвістю, охоплюючи все різноманіття у вигляді особливого і одиничного.

Категоріальна призма характерна для економічного аналізу. На основі точного визначення економічних категорій будується традиція економічної думки в цілому і теорія основного капіталу зокрема. І. Кант розрізняє сприйняття і досвід. Сприйняття у Канта не пов'язане з мисленням, а ось досвід можливий лише будучи заснованим на використанні апріорних категорій розуму до чуттєвого сприйняття. Знання, таким чином, виникає в процесі категоріального аналізу емпірично пізнаваного різноманіття.

За Гуссерлем істинність продуктів мислення визначається тим, що результати розумової діяльності збігаються із переживанням феноменів очевидності. Такі особливості мислення характерні для державних діячів і для практиків-підприємців, для яких принцип знання-дії і практики як критерії істинності знання є визначальним при здійсненні мислення.

Сучасні дослідження мислення в різних галузях знань підкреслюють неможливість виключно дослідної компоненти знання, яка б не залежала від доміант, збірок, схем, категорій, ідеалів, цінностей, смаків, культурних установок. У цьому сенсі сприйняття, що об'єднує активність і пасивність людини, розглядається як безпосередньо розумовий процес. Здійснюється взаємодія мислення і досвіду як в плані практизації результатів мислення, так і критичному осмисленні досвіду. В економічній думці прикладом такої взаємодії є кейнсіанська теорія і практичні рішення Ф. Рузвельта на шляху виходу США з Великої Депресії, а також при створенні феноменів «економічного дива» у другій половині XX століття. Починаючи з другої половини XX століття, безперервно розвиваються і все більш широко використовуються так звані філософії бізнесу: «Кайдзен», «Бережливе виробництво», «Шість сигма», «Теорія мети» і багато інших. У цьому процесі проявляється значне посилення практичної доміанти мислення.

Вектор економічного мислення, починаючи зі Стародавнього Світу, можна простежити у характерному русі дослідницької уваги від побутового рівня повсякденності, характерні для давньоримської думки, і характерних спробах осмислити економічні процеси як частини Універсуму в давньоіндійських, давньокитайських і давньогрецьких текстах. Стародавній Світ і середньовіччя заклали кореневу систему дерева економічної думки розумової, різні напрями якої так чи інакше пов'язані з давніми традиціями осмислення економіки. Можна простежити вплив на діалектику Маркса ідей Канта і Гегеля. А на них – Аристотеля і древніх даосів, що розглядають буття на різних рівнях через взаємодію Инь і Ян. Хрестоматика Аристотеля проросла в класичній школі, а потім і неокласиці, інституціоналізмі, кейнсіанстві і навіть нейроекономіці і еконофізиці. Ідеї ж ойкумени Аристотеля проросли в російській домострої Кокорева і Посошкова, а потім і в філософії господарства і софіології. Проглядаються лінії ідейного наступництва, розкривають різноманітний простір економічної думки. Цей простір створювався мислителями, які були дітьми своїх епох. Їх мислєдіяльність визначалася генетикою, отриманим вихованням, онтологічним і соціальним статусом.

Дослідницьке розкриття багатовимірності простору економічної думки створює основу для рефлексії економічного мислення з метою підвищення його якості. Воно дозволяє виявити доміанти мислення, які існували та продовжують існувати, що визначають як хід економічної думки, так і особливості її практизації.

Великий крок у розвитку пізнання в аспекті співвідношення абстрактного і конкретного пов'язаний з існуванням, починаючи з 50-х років XX-го століття, Московського методологічного семінару, заснованого відомими методологами А.А. Зінов'євим, Г.П. Щедровицьким,

Б.А. Грушиним, М.К. Мамардашвілі¹. В рамках його діяльності розроблений системомислєдїяльнїсний пїдхїд, і на його пїдставї розроблено методологїчні органїзацїйно-дїяльнїснї ігри, досвїд яких свїдчить про можливїсть створити умови для вїдтворення актїв абстрактного мислення. Досвїд вирїшення багатьох економїчних, управлїнських та їнших завдань свїдчить про великї можливостї абстрактного мислення².

Дуже важливим виявляється і та обставина, що процес формування особливостей людської психїки розтягнутий у часї, особливо на перших вирїшальних стадїях³, і тому може бути розглянутий пїд «лупою часу», як би за допомогою сповільненої кїнозїйомки ...⁴.

Сучаснї дослідження в галузї нейрофїзіологїї і нейропсихологїї розкривають особливостї процесїв, що протїкають в мозку людини в ходї науково-пїзнавальної дїяльностї з використанням функцїй абстрактного мислення. Значний прорив у питаннї вивчення головного мозку стався, коли вперше застосували спосїб довгострокової їмплантацїї в мозок людини електродїв. Дослїдження на рївнї електричної активностї головного мозку феномена осяяння, коли ідея з'являється як би з нїзвїдки. Н. Бехтерева, значно збагатили уявлення про функцїй абстрактного мислення⁵.

Використання дїалектичної методологїї поступового сходження вїд абстрактного до конкретного з використанням принципу їсторизму дає можливїсть зобразити теоретичну сутнїсть процесу вїдтворення основного капїталу, починаючи з визначення вїдтворення сутностї основного капїталу, яка мїстить в згорнутому виглядї суперечностї, якї його рухають. Абстрактне обумовлює визначення єдностї суперечливих явищ внаслїдок їснування взаємозв'язкїв, якї об'єднують їх у цїлїснїсть і в рамках якої вони можуть взаємодїяти. Абстрагуюча дїяльнїсть мислення дозволяє встановити їснуючї взаємозв'язки і поступово висловити їх розгорткою в єдностї і суперечностях конкретних форм.

Процес пїзнання починається з вихїдного початку – всебїчного емпїричного сприйняття. Однак слїд розумїти, що навїть всебїчна поїнформованїсть у предметї й процесї на рївнї емпїричного знання є неповним, неглибоким, поверховим знанням, оскїльки воно фїксує саме те, що безпосередньо потрапляє в коло зору і знаходить вираз у почуттях, спостереженнях і уявленнях. Таким чином, емпїричне знання не є багатим і всебїчним не тїльки з вигляду, але й за своєю суттю⁶.

Налаштування свїдомостї дослїдника на включення функцїй абстрактного мислення таким чином пов'язана зї специфїчним сприйняттям конкретно-емпїричного матерїалу, щоб уникнути спокуси загрузнути в емпїричнїй схоластицї. З їншого боку, їснує проблема «порожнїх абстракцїй». В економїчнїй науцї цї вїдхилення вїд золотої середини спостерїгаються в усї час її їснування. Це вїдбивається також в подїл на теоретикїв і практикїв, кабїнетних вчених і пїдприємцїв і так далї. Вирїшення цїєї проблеми полягає в методологїї самого спостереження. Перш за все це позицїя безоцїночного спостерїгача, який знаходиться в онтологїчному статусї дослїдника, а не обмеженого своїми уявленнями й їдеологїєю апологета. Далї це рїзноплановїсть і багатоканальнїсть спостережень – чим бїльше рїзномїдних каналїв, за якими прийшла їнформацїя, тим менше спотворень. Поступово накопичена у процесї глибокого і широкого спостереження кїлькїсть спостережень переходить в якїсть теоретичного узагальнення. При цьому слїд пїдкреслити, що важлива особлива пїдготовка розуму з розвитку чуйного тонкого розрїзнення, що дозволяє вловлювати їдеї-абстракцїй явищ. Про це говорив В.І. Вернадський⁷, який вказує на софїйнїсть знань.

В економїчних дослідженнях використання абстрактного мислення у зв'язку з конкретнїм їсторичними умовами має як онтологїчнї передумови, так і певнї конкретнї форми у виглядї методологїї та практик органїзацїйно-дїяльнїсних їгор Г.П. Щєдровицького. Бїльш широке

¹ Щєдровицький, Г. П. (2004). *Московский методологический кружок: развитие идей и подходов*. Москва: Из архива Г.П. Щєдровицького, 8, 1.

² Громько, Ю. В. (1991). *Московская методологическая школа: социокультурные условия возникновения, идейное содержание, проблемы развития*. *Вопросы методологии*, 4.

³ Мещеряков, А. И. (1974). *Слепозглухонемые дети. Развитие психики в процессе формирования поведения*. Москва: Педагогика.

⁴ Ильенков, Э. В. (1970). *Психика человека под «лупой времени»*. *Природа*, 1, 88-91.

⁵ Бехтерева, Н. П. (1988). *Здоровый и больной мозг человека*. Ленинград: Наука.

⁶ Покрьган, А. К. (2001). *Методические указания по изучению курса “Политическая экономия”*. *Метод политической экономии для аспирантов и студентов 5 курса всех форм обучения, всех специальностей*. Одесса: ОГЭУ.

⁷ Вернадский, В. И. (1978). *Живое вещество*. Москва: Наука, 131-134.

використання даної методології в процесі багаторічної практики здатні істотно підвищити гносеологічний потенціал економічної науки як в цілому, так і її окремих напрямків.

Розкриття гносеологічного потенціалу онтології та діалектики в контексті їх інтеграції з сучасними напрямками пізнання розкриває певні можливості подальшого розвитку наукового пізнання економічної системи капіталу в контексті предметної глибини і міждисциплінарної інтеграції. Найбільш повне пізнання й осмислення економічної системи можливо на найзагальнішому абстрактному рівні – рівні онтології буття. З позиції онтології можливо не тільки осмислити й пізнати економічну систему, а й обґрунтувати умови її розвитку. Цільовою функцією системної стійкості, гармонії і розвитку економіки є онтологічна повнота. Тобто комплексний напрямок економічної політики і господарської практики на подолання онтологічної недостатності є умовою економічного розвитку. В будь-якій дослідницькій галузі існує особливе коло проблем, пізнати і осмислити які можливо на найзагальнішому рівні абстракції – на рівні протікання буття або онтологічному рівні. Не є винятком і економічна теорія.

Співвідношення онтології та діалектики в пізнанні капіталу надає можливості розкриття буттєвих джерел актуалізації буття капіталу і його подальшого руху, пов'язаного з дією системи діалектичних протиріч. Онтологія – вчення про суще; вчення про буття як таке, що вивчає фундаментальні принципи буття, його найбільш загальні сутності й категорії, структуру і закономірності¹. До онтологічних проблем у пізнанні капіталу можна віднести співвідношення чистого буття і форм його руху в дійсності. В рамках дослідницького напрямку філософія господарства² розкриває зміст процесів, що протікають в економічній системі та які розкривають шляхи для істотних змін. Філософія господарства, на відміну від багатьох інших напрямків економічної науки, чітко визначає мету функціонування господарської системи. При цьому наголошує на тому, що мета її функціонування виходить за рамки економіки. Економічна система розуміється не як самоцінне, а як функціональна громадська система. Ідея, яку відзначав Б. Вишеславцев³, критикуючи «економізм», як надання економічній системі самоцінності й дуже перебільшеної важливості, значно обмежує можливості дослідження.

Згідно постановок філософії господарства основною метою існування як світу в цілому, так і економічної системи є обоження або духовне перетворення. Обоження, або теозис, – християнське вчення про з'єднання людини з Богом, прилучення людини до божественного життя через дію божественної благодаті⁴. У філософії господарства розглядається поняття повноти буття як окремої людини, так і господарської системи. Повнота буття окремої людини визначає повноту буття всієї системи як цілісності. Таким чином, чим більше повнота буття окремої людини, тобто ступеня свідомої волі або каналів сприйняття, тим більш стійкою і розвиненою буде система. З цього може випливати ідея подолання соціонічних обмежень, які превалюють у сучасному суспільстві, забезпечуючи умови розширення для різних форм експлуатації, професійного ідіотизму, сімулякрізації та фетишизму. У контексті філософії господарства спрямованість людини до повноти буття – основа енергії будь-якої господарської системи. Крім того, дослідження співвідношення онтологічної повноти й онтологічної недостатності на різних етапах розвитку економіки і людини надає можливості для обґрунтування онтологічної основи щодо визначення інноваційної чутливості та інерції економічної системи.

Висновки. Здійснено теоретичну ревізію і рефлексію теорії основного капіталу в традиції економічної думки. Використовуючи економіко-герменевтичний аналіз досліджені історичні контексти формування теорії основного капіталу в цілому і окремих її граней. Досліджено ключові розумові ходи, які зробили істотний внесок у формування теорії основного капіталу. Реактуалізовано місце теорії основного капіталу в традиції економічній думці. Продемонстровано причини існуючого методологічного плюралізму в теорії основного капіталу. Досліджено роль і можливості застосування розумового експерименту в теорії основного капіталу. Поставлені проблеми онтологічних і антропологічних розривів економічного знання в аспекті їх впливу на теорію основного капіталу. Матеріал роботи може бути використаний в подальших економіко-теоретичних розробках, що ведуться в дискурсі проблем відтворення основного капіталу.

¹ Доброхотов, А. Л. (2010). Онтология. *Новая философская энциклопедия*, 345

² Булгаков, С. Н. (2009). *Философия хозяйства*. Москва: Институт русской цивилизации.

³ Вишеславцев, Б. П. (1953). *Кризис индустриальной культуры*. Нью-Йорк: Chalidz Publications.

⁴ Ваганова, Н. А. (2011). *Софиология протоиерея Сергия Булгакова*. Москва: ПСТГУ.

References:

1. Bibler, B. C. (1975). *Myshleniye kak tvorchestvo* [Thinking as creativity]. Moscow: Politizdat. [in Russian].
2. Medintsev, V. A. (2018). *Myshleniye teoretika novogo vremeni* [Thinking of the theorist of modern times]. *Vosmaya mezhdunarodnaya konferentsiya po kognitivnoy nauke: Tezisy dokladov. Svetlogorsk, 18-21 oktyabrya 2018 g. Moskva* [Eighth International Conference on Cognitive Science: Abstracts. Svetlogorsk, October 18-21, 2018]. Moscow: Institute of Psychology RAS. [in Russian].
3. Ulybin, K. A. (1989). *Sovremennoye ekonomicheskoye myshleniye: politiko-ekonomicheskiye aspekty issledovaniya i formirovaniya* [Modern economic thinking: political and economic aspects of research and formation]: *avtoreferat dissertatsii na soiskaniye nauchnoy stepeni doktora ekonomicheskikh nauk* [thesis abstract for the degree of Doctor of Economics]. Moscow: Institute of Economics of the USSR Academy of Sciences. [in Russian].
4. Arkhipov, A. Yu. (1999). *Sovremennoye ekonomicheskoye myshleniye (Voprosy teorii i praktiki razvitiya)*: [Modern economic thinking (Questions of theory and practice of development)]: *dissertatsiya na soiskaniye nauchnoy stepeni doktora ekonomicheskikh nauk* [dissertation for the degree of Doctor of Economics]. Rostov-on-Don: Rostov State University. [in Russian].
5. Heine, P. (1991). *Ekonomicheskiy obraz myshleniya* [An economic way of thinking]. Moscow Libertarium <http://libertarium.ru/lib_thinking> (2021, August, 31). [in Russian].
6. Blaug, M. (2004). *Metodologiya ekonomicheskoy nauki, ili Kak ekonomisty obyasnayut* [Methodology of Economics, or As Economists Explain]. Moscow: Journal of Economics. [in Russian].
7. Blaug, M. (1994). *Ekonomicheskaya zhizn v retrospektive* [Economic life in retrospect]. Moscow: Delo Ltd. [in Russian].
8. Fisher S., Rudiger D., Schmalenzi R. (1995). *Ekonomika* [Economy]. Moscow: Delo Ltd. [in Russian].
9. Chernetskaya, N. I. (2011). Tipologicheskiy i urovnevnyy podkhody k myshleniyu kak teoretiko-metodologicheskiye osnovaniya integral'noy kontseptsii tvorcheskogo myshleniya [Typological and level approaches to thinking as theoretical and methodological foundations of the integral concept of creative thinking]. *Vestnik Surgutskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta* [Bulletin of the Surgut State Pedagogical University], 3, 5-9. [in Russian].
10. Korkotsenko, M. N. (2017). *Obzor opredeleniy kategorii «ekonomicheskoye myshleniye»* [Review of definitions of the category "economic thinking"]. *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya* [Theory and practice of social development], 2. DOI: <https://doi.org/10.24158/tipor.2017.2.10>. [in Russian].
11. Ilyenkov, E. V. (1997). *Dialektika abstraktnogo i konkretnogo v nauchno-teoreticheskom myshlenii* [Dialectics of the abstract and the concrete in scientific and theoretical thinking]. Moscow: ROSSPEN. [in Russian].
12. Humboldt W. von (2011). *O vnutrenney i vneshney organizatsii vysshikh nauchnykh uchrezhdeniy v Berline* [On the internal and external organization of higher scientific institutions in Berlin]. Moscow: The University Idea in the Russian Empire in the 18th and early 20th centuries: an anthology. [in Russian].
13. Newman, J. G. (2006). *Ideya Universiteta* [The idea of the University]. Minsk: BSU. [in Russian].
14. Jaspers, K. (2006). *Ideya universiteta* [The idea of a university]. Minsk: BSU. [in Russian].
15. Lektorsky, V. A. (2010). *Myshleniye. Novaya filosofskaya entsiklopediya: V 4 tomakh* [Thinking. New Encyclopedia of Philosophy: In 4 volumes]. Moscow: Thought, II. [in Russian].
16. Shchedrovitsky, G. P. (2004). *Moskovskiy metodologicheskiy kruzhok: razvitiye idey i podkhodov* [Moscow Methodological Circle: Development of Ideas and Approaches]. Moscow: From the archive of G.P. Shchedrovitsky, 8, 1. [in Russian].
17. Gromyko, Yu. V. (1991). *Moskovskaya metodologicheskaya shkola: sotsiokul'turnyye usloviya vozniknoveniya, ideynoye sodержaniye, problemy razvitiya* [Moscow methodological school: socio-cultural conditions of origin, ideological content, development problems]. *Voprosy metodologii* [Methodological issues], 4. [in Russian].
18. Meshcheryakov, A. I. (1974). *Slepoglukhonemyye deti. Razvitiye psikhiki v protsesse formirovaniya povedeniya* [Deaf-blind children. The development of the psyche in the process of the formation of behavior]. Moscow: Pedagogy. [in Russian].
19. Ilyenkov, E. V. (1970). *Psikhika cheloveka pod «lupoy vremeni»* [The human psyche under the "magnifying glass of time"]. *Priroda* [Nature], 1, 88-91. [in Russian].
20. Bekhtereva, N. P. (1988). *Zdorovyy i bolnoy mozg cheloveka* [Healthy and diseased human brain]. Leningrad: Science. [in Russian].
21. Pokrytan, A. K. (2001). *Metodicheskiye ukazaniya po izucheniyu kursa «Politicheskaya ekonomiya»* [Methodical instructions for studying the course "Political Economy"]. *Metod politicheskoy ekonomii dlya aspirantov i studentov 5 kursa vseh form obucheniya, vseh spetsialnostey* [The method of political economy for graduate students and 5th year students of all forms of education, all specialties]. Odessa: OGEU. [in Russian].
22. Vernadsky, V. I. (1978). *Zhivoye veshchestvo* [Living substance]. Moscow: Science. [in Russian].
23. Dobrokhотов, A. L. (2010). *Ontologiya* [Ontology]. *Novaya filosofskaya entsiklopediya* [New Philosophical Encyclopedia]. Moscow. [in Russian].
24. Bulgakov, S. N. (2009). *Filosofiya khozyaystva* [Economy philosophy]. Moscow: Institute of Russian Civilization. [in Russian].

25. Vysheslavtsev, B. P. (1953). *Krizis industrialnoy kultury* [Industrial culture crisis]. New York: Chalidz Publications. [in Russian].
26. Vaganova, N. A. (2011). *Sofiologiya protoiyereya Sergiya Bulgakova* [Sophiology of Archpriest Sergius Bulgakov]. Moscow: PSTGU. [in Russian].